

สองเรื่องรัก ๆ ในประวัติศาสตร์: เมื่อความรักมีความหมายมากกว่าเรื่องโรแมนติก

รัก (Love) คืออะไร ? ทุกวันนี้ เราได้ยินนิยามมากมายที่เกี่ยวข้องกับคำว่ารัก รักอาจหมายถึงความผูกพัน รักอาจหมายถึงการประสานชีวิต หรือรักอาจหมายถึงโลกที่มีเพียงคนสองคนเท่านั้นที่จะเข้าใจ แต่ไม่ว่าจะนิยามแบบใดก็ตามแต่ ดูเหมือนว่านิยามแห่งรักมักเชื่อมโยงกับเรื่องความรู้สึกโรแมนติกระหว่างคนสองคนด้วยกันทั้งสิ้น ทว่าในความเป็นจริงแล้ว รักมีความหมายมากกว่าเรื่องโรแมนติกหรือไม่ กล่าวคือ การที่คนจะมารักกันได้ มีบริบทอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยหรือไม่ อย่างน้อยกรณีการแต่งงานแบบคลุมถุงชน ซึ่งรวมถึงการแต่งงานระหว่างเครือญาติ ก็ไม่น่าใช่เพียงเรื่องของความรู้สึกรักโรแมนติกระหว่างคนสองคนเท่านั้นแล้ว หากแต่อาจเกี่ยวข้องกับการขยายเครือข่ายหรือฐานอำนาจของตระกูลด้วย ซึ่งเราสามารถเห็นปรากฏการณ์เช่นนี้ได้จากครอบครัวเชื้อสายจีนในยุคเก่า (แต่ไม่ใช่ว่ายุคใหม่จะไม่มีหลงเหลืออยู่เลย) หรือกระทั่งจากชนชั้นนำกลุ่มต่าง ๆ

ในบทความชิ้นนี้ จะทำการสำรวจเรื่องความรักในประวัติศาสตร์อย่างกว้าง ๆ และจะยังเน้นไปที่สังคมไทยในหลายหัวข้อ เพื่อชี้ให้เห็นว่า ความรักอาจไม่ได้เกี่ยวข้องกับเพียงเรื่องความรู้สึกโรแมนติกเสมอไป เนื่องจากความรักยังมีบริบทหรือเงื่อนไขอื่น ๆ ซึ่งเข้ามาประกอบสร้างให้ผู้คนได้ทำความรู้จักกันและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน

อนึ่ง สำหรับบทความนี้ จะกล่าวเฉพาะความรักในฐานะคู่รักเท่านั้น มิได้รวมถึงความรักในฐานะอื่น ๆ เช่น ความรักที่มีต่อเพื่อน ความรักที่มีต่อครอบครัว ความรักที่มีต่อผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือความรักที่มีต่อผู้นำทางการเมือง ฯลฯ ซึ่งเป็นความรักอีกประเภทหนึ่งซึ่งควรได้รับการศึกษาในโอกาสอื่น

รักแบบพิศวาส และ รักแบบโรแมนติก

“ฉันรู้ว่าฉันต้องออกจากโรงแรมแล้ว ขณะที่ฉันเล่นกับองคชาติของเขายู่ ความคิดของฉันที่จะติดมันและพกติดตัวไปด้วย ก็ผุดขึ้นมา ฉันใช้มีดหั่นเนื้อและเริ่มลงมือตัดมัน มันใช้เวลานานมากเพราะมันไม่ง่ายเลย ฉันเอาลูกอ๊นท์ออกมาด้วย ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน มีเลือดไหลออกมาเป็นจำนวนมาก แล้วด้วยเลือดนั้น ฉันเอามันมาเขียนไว้ที่ตรงต้นขาซ้ายของเขาว่า “ซาตะและคิจิ จะมีแค่พวกเราสองคน” และฉันก็เขียนข้อความเดียวกันนี้บนผ้าปูด้วย”

(แปลจาก Sonia Ryang. Love in Modern Japan:
Its estrangement from self, sex and society. P.36)

วันหนึ่งของประเทศญี่ปุ่นใน ค.ศ.1936 มีผู้พบศพชายผู้หนึ่งในโรงแรม ศพของเขาอยู่ในสภาพเปลือยเปล่าและจมกองเลือด แต่ที่ชวนให้รู้สึกขนลุกคืออวัยวะเพศของเขาถูกหั่นออกไป ขณะที่บนต้นขาของเขาและผ้าปูในห้อง ยังพบรอยเลือดของเขาที่ถูกเขียนเป็นตัวอักษรโดยผู้ก่อเหตุ เพื่อแสดงให้เห็นว่านี่คือการฆาตกรรมโดยหญิงสาวคนหนึ่งที่มีชื่อว่าซาตะ เป็นการฆาตกรรมเพื่อไม่ให้ผู้ชายคนนี้ไปรักใคร่คนอื่นที่ไม่ใช่เธออีก หลักฐานจากรอยเลือดนี้นำไปสู่การจับกุมผู้ลงมือก่อเหตุได้ในที่สุด และก็ก็เป็นความจริงที่ผู้ลงมือก่อเหตุคือหญิงสาวที่ชื่ออาเบะ ซาตะ ซึ่งเคยทำงานเป็นโสเภณี ชีวิตของเธอเต็มไปด้วยปัญหาจนกระทั่งได้พบกับชายคนหนึ่งที่มีชื่อว่าอิชิโระ คิจิโซ เขาเป็นนายจ้างของเธอในร้านอาหารแห่งหนึ่ง ซาตะพบว่าเธอหลงรักคิจิโซเพราะคิจิโซสามารถเติมเต็มความสุขความปรารถนาของเธอในแบบที่ไม่เคยมีผู้ใดทำได้มาก่อน ความรักนี้ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นภายหลังจากทั้งคู่มีเพศสัมพันธ์กัน อย่างไรก็ตาม ซาตะรู้ว่าคิจิโซมีภรรยาแล้ว สิ่งที่เขาทำอยู่เป็นได้แค่การแอบมีเพศสัมพันธ์เป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่การรับรู้เช่นนี้ นำไปสู่ความคิดที่ว่าเธอจะต้องครอบครองคิจิโซให้ได้ แม้ว่าจะเป็นความตายของเขา ดังนั้น ในช่วงระหว่างที่ซาตะและคิจิโซกำลังมีเพศสัมพันธ์กันอยู่เหมือนเช่นที่ผ่านมา โศกนาฏกรรมจึงเกิดขึ้น คดีฆาตกรรมของซาตะกลายเป็นตำนานคดีดังของญี่ปุ่นสมัยใหม่ เป็นคดีฆาตกรรมที่มาจากความรักแบบพิศวาส และมีการพัฒนาเนื้อหาไปเป็นสื่อบันเทิงอยู่เป็นระยะ

แม้จะขึ้นชื่อว่าเป็นความรัก แต่รักแบบพิศวาสก็ไม่ใช่รักแบบโรแมนติก และรักแบบพิศวาสก็มีบริบททางประวัติศาสตร์อยู่เช่นกัน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2554) อธิบายว่า รักแบบพิศวาสเป็นรักที่เกิดจากความปรารถนาในตัวคนคนหนึ่งอย่างแรงกล้าจนกลืนกินตัวตนของมนุษย์ และเพราะทราบดีว่าตนมีโอกาสน้อยที่จะประสบความสำเร็จน้อยมากในการครอบครองหัวใจของผู้เป็นเป้าหมาย ความรักแบบพิศวาสจึงนำมาสู่การกระทำบางอย่างที่ทำหยาบและขัดแย้งต่อระเบียบของสังคมด้วย รักแบบพิศวาสเป็นเสมือนธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งสามารถเกิดได้ทุกที่ทุกเวลา อย่างไรก็ตาม ปิ่นแก้วชี้ให้เห็นว่า Passionate Love ที่แปลว่ารักแบบพิศวาส บางครั้งก็อาจเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า Courtly Love หรือความรักที่มีต่อหญิงผู้สูงศักดิ์ สิ่งนี้มีที่มาจากในสังคมยุโรปยุคก่อนสมัยใหม่ ซึ่งมักพบความรักแบบพิศวาสในระหว่างคนที่มีความต่างศักดิ์ต่างกัน เพราะมันเป็นรักที่ไม่สามารถจะสมหวังได้ สิ่งที่ได้จึงมีเพียงความรู้สึกหรือการแสดงออกที่บ่งชี้ถึงความหลงใหลและการเทิดทูนบูชาบุคคลที่เป็นเป้าหมายราวกับพระเจ้า โดยปิ่นแก้วยังได้ยกกรณีของสังคมฝรั่งเศสและเยอรมนีในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ว่า การแต่งงานของชาวนา ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกรักโรแมนติก แต่อยู่บนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจซึ่งต้องการกำลังแรงงาน ขณะที่การแต่งงานของชนชั้นสูง ก็ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกรักโรแมนติกเช่นกัน หากแต่อยู่บนเงื่อนไขทางการเมืองซึ่งต้องการสร้างความมั่นคงให้แก่อำนาจของตระกูลของชนชั้นนำ ดังนั้น ความรักที่ใช้

ความสัมพันธ์แบบเร้าร้อนและรุนแรง แต่ละเมิดต่อวิถีปฏิบัติของสังคม จึงเกิดขึ้นได้ระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวซึ่งต่างสถานะกันนี้ (ปิ่นแก้ว, 2554, น.20-25)

สำหรับรักแบบโรแมนติคนั้น ปิ่นแก้วได้อธิบายว่า นี่เป็นความรักที่ถูกสร้างภาพขึ้นในบริบทของสังคมยุโรปสมัยใหม่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 การขยายตัวของกระแสการให้ความสำคัญต่อเสรีภาพของปัจเจกบุคคลภายใต้ยุคสมัยของทุนนิยม ส่งผลให้รักแบบโรแมนติเกิดขึ้นภายใต้ความพยายามของผู้คนที่จะปลดแอกวิถีปฏิบัติของสังคมที่เป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพที่จะรัก และเสรีภาพนี้ก็ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการมีเพศสัมพันธ์หรือความรุนแรงที่ขัดฝืนต่อประเพณีทางสังคมอย่างความรักแบบพิศวาสเป็น รักแบบโรแมนติคนั้น ในอีกมุมหนึ่งก็เสมือนกับการสร้างโลกอีกใบขึ้นมา แต่เป็นโลกของปัจเจกบุคคล ประกอบไปด้วยเรื่องเล่าเชิงอุดมคติที่เกี่ยวข้องกับอิสรภาพ ความสวยงาม และความสูงส่งแห่งรักระหว่างคนสองคน ทั้งนี้ อิทธิพลของวรรณกรรมรักโรแมนติ ก็มีบทบาทสำคัญในการทำให้รักแบบโรแมนติเป็นเรื่องที่ทุกคนสามารถจินตนาการถึงมันได้ (ดู ปิ่นแก้ว, 2554, น.25-26) และรักแบบโรแมนติที่เกิดขึ้นในสังคมยุโรปสมัยใหม่นั้นเอง ก็เริ่มแพร่หลายไปสู่ทวีปต่าง ๆ ในยุคสมัยของการล่าอาณานิคมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สำคัญของผู้คนในสังคมเหล่านั้นต่อมารวมถึงสังคมไทย

คนเรารักกันยาก: ความรักเป็นเพียงแค่เรื่องความรู้สึกโรแมนติระหว่างคนสองคน ?

ความรักแบบโรแมนติจึงเป็นสิ่งที่เพิ่งถูกสร้างขึ้นในสังคมยุโรปสมัยใหม่ เพราะในช่วงเวลา ก่อนที่ความรักแบบโรแมนติจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของมนุษย์นั้น รักแบบพิศวาสก็ดำรงอยู่ก่อนแล้ว นอกจากนั้น การที่คนสองคนจะมารักและแต่งงานเพื่อใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ก็ไม่ได้เกิดจากความรู้สึกว่านี่คือคู่แท้ที่พรหมลิขิตบันดาลชักพา แต่เกิดจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งทำให้คนสองคนต้องมาอยู่ร่วมชายคาเดียวกัน ดังที่ปิ่นแก้วได้ยกกรณีของ สังคมชาวนาในฝรั่งเศสและเยอรมนีช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 18 ว่าการแต่งงานของชาวนาเหล่านี้เกิดจากความต้องการในการเพิ่มกำลังแรงงานภาคการเกษตร มิใช่เกิดจากบรรยากาศแบบมนต์รัก ลูกทุ่งตามที่สังคมสมัยใหม่เข้าใจ

เช่นเดียวกับในสังคมเกษตรกรรมของอุษาคเนย์ยุคโบราณ ซึ่งรวมไปถึงดินแดนที่ในเวลาต่อมาเรียกว่าประเทศไทย สุจิตต์ วงเทษ (2560) ได้ชี้ให้เห็นว่า กว่าที่ชายหนุ่มจะได้หญิงสาวเป็น ภรรยา เขาต้องรู้จักที่จะเป็นแรงงานทำงานหนักเพื่อรับใช้ครอบครัวของฝ่ายหญิง นั่นจึงเป็นที่มาของคำว่าเจ้าบ่าวหรือขำรับใช้ เพราะวัฒนธรรมของสังคมอุษาคเนย์แต่เดิมนั้น ยกย่องผู้หญิงในฐานะสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน ผู้หญิงจึงมีอำนาจเหนือกว่าผู้ชายในการบริหารจัดการกิจการภายในครัวเรือน ดังนั้น ชายหนุ่มว่าที่สามี จะต้องเข้ามาช่วยเหลือครอบครัวฝ่ายหญิง โดยการทำไร่ไถนา และรวมถึงการเป็นแรงงานในด้านอื่น ๆ จนกว่าฝ่ายหญิงและเครือญาติจะพอใจ

การแต่งงานจึงจะเกิดขึ้นได้หลังจากนั้น แต่ในทางกลับกัน หากฝ่ายหญิงและเครือญาติรู้สึกว่ายายคนนี้เป็นแรงงานที่ไม่เอาไหน ก็สามารถไล่ขายคนนี้ออกไป และหาขายหนุ่มคนใหม่เข้ามาได้เช่นกัน ทั้งนี้ หากเราจะมองว่านี่เป็นความสัมพันธ์ของชายหนุ่มหญิงสาวแบบอยู่ก่อนแต่ง ก็คงไม่ผิดนัก เพราะแม้พวกเขาจะมีลูกด้วยกันในระหว่างนั้น ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ โดยสุจิตต์ได้อธิบายให้เห็นว่า แม้กระทั่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น กฎหมายลักษณะผัวเมียก็ยอมรับในวัฒนธรรมการอยู่ก่อนแต่งเช่นกัน หรือแม้จะเป็นการอยู่ก่อนแต่งแบบหนีตามกันไป แต่ที่สุดแล้ว ฝ่ายชายสามารถกลับมาทำพิธีขอมาครอบครองฝ่ายหญิงได้ (สุจิตต์, 2560, น.122)

ไม่เพียงแต่ในสังคมยุคโบราณเท่านั้น ในสังคมสมัยใหม่ ความรักก็ยังคงต้องอยู่บนเงื่อนไขอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากความรู้สึกโรแมนติก Patcharin Lapanun (2019) ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่ผู้หญิงไทยมีคู่ครองเป็นผู้ชายชาวตะวันตก มีมานานแล้วในหน้าประวัติศาสตร์ แต่อาจพบมากตั้งแต่สมัยสงครามเย็นซึ่งเป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาเดินทางเข้ามาตั้งฐานทัพและเงินทุนจำนวนมากในประเทศไทยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์ต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ กระนั้นก็ตาม จากการศึกษาของ Patcharin ในพื้นที่ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างหมู่บ้านนาดอกไม้ จังหวัดอุดรธานี ความรักของสาวไทยและหนุ่มฝรั่ง ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเพียงแค่ว่าเรารักกัน ต่างชาติต่างภาษาจึงไม่สำคัญ หากแต่มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของลูกผู้หญิงที่จะช่วยเหลือดูแลครอบครัวของพวกเขาให้ดีขึ้นภายใต้แรงกดดันทางเศรษฐกิจ การเดินทางไปทำงานในพม่าซึ่งเป็นแหล่งลงทุนและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของชาวต่างประเทศ ส่วนหนึ่งเชื่อมโยงกับเงื่อนไขดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เห็นได้ชัดว่านอกจากครอบครัวแล้ว ยังมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชนที่มีเบย์ฝรั่งอีกด้วย ซึ่งบางครั้งยังสร้างความลำบากใจให้แก่ฝ่ายภรรยาอยู่บ้างที่ต้องตอบสนองต่อความต้องการความช่วยเหลือของคนในชุมชนหลายครั้ง (Patcharin, 2019, p.138) การศึกษาของ Patcharin สะท้อนให้เห็นถึงความรักระหว่างคนต่างเชื้อชาติที่วางอยู่บนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคม แตกต่างจากเนื้อหาที่ปรากฏในเพลงจดหมายรักจากเมียเช่า ซึ่งให้ภาพค่อนข้างจำกัดและเป็นเชิงลบต่อสาวอีสานที่มีสามีเป็นฝรั่งในสมัยสงครามเย็น เพลงนี้เล่าถึงหญิงไทยซึ่งขาดการศึกษาและยากจนคนหนึ่งในจังหวัดอุดรธานี (จังหวัดเดียวกับที่ Patcharin ศึกษา) จึงมารักกับทหารหนุ่มชาวสหรัฐฯ เมื่อทหารหนุ่มคนนั้นทิ้งไป หญิงคนนั้นก็หมดหนทางในชีวิตและหันไปพึ่งยาฆ่าแมลงเพื่อหวังจะปลิดชีพตนเอง

การเมืองของการรักเดียวใจเดียว

กล่าวกันว่ารักแท้ย่อมอยู่เหนือกาลเวลา ความรักที่งดงามจึงคือความรักที่มั่นคงไม่แปรเป็นอื่น ดังนั้น ความรักที่นำไปสู่การเป็นคู่ครองแบบผัวเดียวเมียเดียว จึงเป็นสิ่งที่สมควรได้รับการยกย่องเชิดชู ขณะที่การนอกใจเป็นสิ่งชั่วร้ายซึ่งสมควรได้รับการประณามอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตาม การเป็นคนรักเดียวใจเดียว ที่ดูเหมือนว่าจะเชื่อมโยงกับความโรแมนติกอยู่ด้วยนั้น มีความเป็น

การเมืองในตัวเองหรือไม่ กล่าวคือ การกำหนดให้สังคมต้องให้คุณค่าแก่การรักเดียวใจเดียว แท้จริงแล้วอยู่บนเงื่อนไขทางการเมือง เพราะยังมีความพยายามที่จะรักษาโครงสร้างอำนาจของสังคมเดิมซึ่งให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมผัวเดียวหลายเมียเอาไว้ นั่นเอง ทั้งนี้ ผู้นำเข้าและกำหนดความสำคัญของวัฒนธรรมรักเดียวใจเดียว ก็มักมาจากผู้ชายเสียด้วยซ้ำ

ถึงแม้ในยุคก่อนสมัยใหม่ มีคำสอนบางศาสนาที่พูดถึงความผิดบาปของการมีคู่ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าสังคมจะให้คุณค่าแก่วัฒนธรรมรักเดียวใจเดียวอย่างแท้จริง เพราะโครงสร้างอำนาจของสังคมก่อนสมัยใหม่หลายแห่ง ยอมรับให้ผู้ชายมีภรรยาหลายคน สิ่งนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงบารมี ทั้งยังเป็นหลักประกันความมั่นคงให้แก่วงศ์ตระกูลของฝ่ายชายด้วย ในกรณีหลังนี้จะพบได้มากในหมู่ชนชั้นปกครอง ทั้งนี้ ควรกล่าวด้วยว่าบางศาสนาที่พร่ำสอนเรื่องการห้ามประพฤติดีกในกามนั้น ก็ไม่ได้ห้ามเรื่องผัวเดียวหลายเมีย ความผิดบาปจะเกิดขึ้นเมื่อมีการบังคับหรือไปมีความสัมพันธ์กับคนที่มิชอบแล้วมากกว่า ทั้งนี้ สุรเชษฐ์ สุขลากกิจ ชี้ให้เห็นว่า ในกรณีของสังคมสยามยุคก่อนสมัยใหม่ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ แม้จะเชื่อเรื่องเวรกรรมจากการมีคู่ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องเสียหาย หากผู้ชายที่มีอำนาจและความร่ำรวย จะสามารถเลี้ยงดูภรรยาได้หลายคน เพราะถือเป็นกรรมดีที่ได้สะสมมา (สุรเชษฐ์, 2561, น.48-50) หรือการที่คริสตจักรคาทอลิกจะให้ความสำคัญต่อความรักอันซื่อสัตย์ต่อหน้าพระเจ้า แต่ความเป็นจริงแล้วในหลายกรณีก็ไม่สามารถห้ามปรามให้ผู้ชายมีเมียน้อยได้ กษัตริย์เฮนรีที่ 8 ของอังกฤษ (ค.ศ.1491-1547) เป็นกรณีตัวอย่างดังกล่าว พระสันตะปาปาคาทอลิกไม่อนุญาตให้กษัตริย์เฮนรีแต่งงานใหม่ตามคำขอ แต่กษัตริย์เฮนรีสามารถทำให้ผู้หญิงที่พระองค์หมายปอง อยู่กินกับพระองค์อย่างลับ ๆ ได้ (โกวิท, 2566) ทว่ากษัตริย์เฮนรีทรงไม่เห็นด้วย เช่นเดียวกับสตรีผู้ซึ่งกษัตริย์เฮนรีต้องการแต่งงานอย่างแอนน์ โบลีน ที่มีจุดยืนชัดเจนว่าจะไม่อยู่ใต้อำนาจของราชินีองค์เดิมและต้องให้เธอแต่งงานได้อย่างเป็นทางการ กษัตริย์เฮนรีจึงตัดสินใจสถาปนาคริสตศาสนจักรแห่งอังกฤษ (Church of England) เพื่อให้พระองค์สามารถแต่งงานใหม่ได้ (Haigh, 1993, p.89)

การมาถึงของยุคสมัยการล่าอาณานิคมของกลุ่มประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก พร้อมกับการนำเอาวัฒนธรรมรักเดียวใจเดียวในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสัญลักษณ์แห่งความโรแมนติกและความมีอารยธรรม (อาจรวมถึงพระคริสต์คาทอลิกด้วย) มาเผยแพร่ในดินแดนที่นักล่าอาณานิคมพบเจอ นั่น ทำลายและสั่นคลอนโครงสร้างอำนาจของสังคมที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมผัวเดียวหลายเมียในดินแดนเหล่านี้ เพราะหากไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ก็อาจกลายเป็นข้ออ้างเรื่องความล่าช้าให้นักล่าอาณานิคมเข้ามายึดครองได้ การให้สังคมเริ่มต้นทำความรู้จักกับวัฒนธรรมรักเดียวใจเดียว จึงเกี่ยวพันกับความจำเป็นของการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของรัฐบาลสมัยใหม่ภายใต้ระเบียบโลกที่มีตะวันตกเป็นศูนย์กลาง รวมถึงการควบคุมประชาชนของตนให้ต้องปฏิบัติตามแบบแผนใหม่นี้ด้วย Sonia Ryang (2006) ได้ยกกรณีของญี่ปุ่นสมัยใหม่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ซึ่งมีการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยภายใต้แรงกดดันของลัทธิจักรวรรดินิยม หนึ่งใน การปฏิรูปนั้นคือ วัฏปฏิบัติในเรื่องเพศ รัฐบาลรณรงค์ให้ประชาชนรู้จักความสำคัญของรักบริสุทธิ์ก่อนการสมรส ไร้ เพศสัมพันธ์ เน้นการทำความเข้าใจและความเอื้ออาทรระหว่างคนสองคน นอกจากนี้ ยังรณรงค์ ให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญของการยกระดับความเข้าใจและความเอื้ออาทรนั้นไปสู่การ แต่งงานในฐานะจุดสูงสุดของความรัก ซึ่งเกี่ยวพันกับการเพิ่มกำลังแรงงานให้แก่ประเทศ การ รณรงค์เช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการตอกย้ำความสำคัญของการเป็นคู่รักที่รักเดียวใจเดียว แตกต่าง กับวัฏปฏิบัติในเรื่องเพศของสังคมญี่ปุ่นแต่เดิม ตัวอย่างเช่น ในสังคมชนบทบางแห่งจะมีประเพณี โยะบะอิ (Yobai) ประเพณีนี้มุ่งหมายให้คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านทำความรู้จักกัน โดยชายหนุ่มจะนัด แวะหญิงสาวให้รอที่บ้านของเธอ เมื่อถึงเวลากลางคืนแล้ว ชายหนุ่มคนนั้นจะย่องเข้ามา มี เพศสัมพันธ์ด้วย ประเพณีโยะบะอิจึงเปิดโอกาสให้ชายหนุ่มทั้งที่โสดและแต่งงานแล้ว สามารถเข้า ไปมีความสัมพันธ์กับหญิงสาวได้ในหลาย ๆ บ้าน โดยไม่จำกัดว่าฝ่ายหญิงจะโสดหรือเคยมีสามีแล้ว เช่นกัน (Ryang, 2006, p.5)

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกสังคมจะยอมรับวัฒนธรรมรักเดียวใจเดียวมาทั้งหมด หากแต่ต้องม ีการต่อรองและปรับแปรเพื่อให้สามารถรักษาโครงสร้างอำนาจของสังคมที่ให้คุณค่ากับวัฒนธรรม ผัวเดียวหลายเมียได้ในระดับหนึ่ง ในกรณีของประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ Tamara Loos (2006) อธิบายว่า ชนชั้นนำสยามในยุคล่าอาณานิคม ไม่เห็นด้วยกับวัฒนธรรมผัว เดียวเมียเดียวของตะวันตก พวกเขาแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจนว่านี่เป็นความคิดแบบคริสต์ คาทอลิก ซึ่งไม่สามารถนำมาใช้ได้ในส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และศาสนาพุทธก็ไม่ เคยต่อต้านวัฒนธรรมผัวเดียวหลายเมีย ทั้งนี้ ในความเป็นจริงแล้ว ชนชั้นนำยังมีความกังวลว่าผัว เดียวเมียเดียวจะทำลายความมั่นคงของวงศ์ตระกูลของตนเองด้วย ดังนั้น แม้การปฏิรูปกฎหมาย ครอบครัวให้เป็นสมัยใหม่โดยมุ่งเน้นสิทธิที่พึงจะได้รับของคู่สามีภรรยา จะต้องเกิดขึ้นภายใต้แรง กดดันจากประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก แต่ชนชั้นนำสยามก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะทำให้การ ปรับปรุงกฎหมายในส่วนนี้ล่าช้า ตลอดจนบัญญัติข้อบังคับหลายข้อบนพื้นฐานความคิดซึ่งยังคงมี กลิ่นไอของวัฒนธรรมผัวเดียวหลายเมียด้วย โดย Loos ชี้ให้เห็นว่า ในหลาย ๆ คดีที่เกี่ยวข้องกับ การฟ้องขี้ ผู้ชายสามารถฟ้องอดีตภรรยาซึ่งกำลังจะแต่งงานใหม่ในข้อหาคบขี้ ง่ายกว่าผู้หญิงซึ่ง มักต้องหาหลักฐานมาพิสูจน์ให้ได้จริง ๆ ก่อนว่าเธอเป็นภรรยาของสามีซึ่งกำลังคบขี้ขู่ (Loos, 2006, pp.9-10) ยิ่งในยุคที่ยังไม่มีกฎหมายการจดทะเบียนสมรส ยิ่งเป็นเรื่องยากที่ผู้หญิงจะ สามารถพิสูจน์ได้ แต่ผู้เขียนบทความตั้งคำถามเพิ่มเติมว่า แม้จะอยู่ในยุคที่มีกฎหมายดังกล่าวแล้ว แต่ถ้าผู้หญิงบางคนไม่ได้จดทะเบียนสมรส เธอจะอ้างหลักฐานอื่นใดได้บ้าง

นอกจากนั้น Loos ยังยกกรณีสำคัญอย่างในปาตานี (ปัตตานี) รัฐบาลสยามเข้าไปปฏิรูป กฎหมายครอบครัวแต่ยังคงรักษาวัฏปฏิบัติของคนพื้นถิ่นซึ่งนับถืออิสลาม นั่นคือการยอมรับให้

สามีมีภรรยาได้มากกว่าหนึ่งคน การปฏิรูปกฎหมายครอบครัวในครั้งนี้เป็นเรื่องการเมืองอย่างเห็นได้ชัด เพราะสิ่งที่รัฐบาลสยามทำนั้น ตามรอยสิ่งที่ประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตกทำกับประเทศอาณานิคมของตนเช่นกัน เจ้าอาณานิคมถือว่าการยังคงรักษาวิถีปฏิบัติของคนพื้นถิ่นคือที่มาของความชอบธรรมในการปกครอง ในกรณีของสยาม การปฏิรูปกฎหมายดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่เรียกว่าการสร้างอาณานิคมภายใน เพื่อแสดงให้เห็นว่าปาตานีคือดินแดนของสยามซึ่งอังกฤษไม่สามารถอ้างสิทธิได้ เนื่องจากรัฐบาลสยามได้มีการปฏิรูปกฎหมายให้เป็นสมัยใหม่ (แบบปรับแปรให้เข้ากับคนพื้นถิ่น) เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

การเตะถ่วงกฎหมายครอบครัวเพื่อรักษาวัฒนธรรมผัวเดียวหลายเมียในสังคมไทย ดำเนินต่อไปจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 กฎหมายครอบครัวที่ให้สิทธิต่าง ๆ แก่คู่สามีภรรยาเพียงหนึ่งเดียวจึงปรากฏขึ้น มีการรณรงค์ให้สังคมมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมผัวเดียวเมียเดียวในฐานะอัตลักษณ์ของชาติไทยสมัยใหม่ การจดทะเบียนสมรสและการจัดพิธีแต่งงานกลายเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่คู่รักควรปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ยังคงถูกกำหนดโดยนำเอาผู้ชายเป็นศูนย์กลาง ตัวอย่างเช่น ภรรยาที่แต่งเข้าและอยู่กินกับคู่ครองของตน แต่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสด้วยจะไม่ได้รับรับสิทธิตามกฎหมายครอบครัว แต่สามารถรับรองลูกที่ไม่ได้เกิดจากการจดทะเบียนสมรสนั้นได้ สิ่งนี้เสมือนการเปิดโอกาสให้ผู้ชายสามารถมีภรรยาหลายคน (สุรเชษฐ์, 2561, น.243-244) เพียงแค่เลี้ยงดูพวกเธอให้ดีในระดับหนึ่ง และสนับสนุนการดำเนินชีวิตของลูก ก็ถือว่าใช้ได้แล้ว

สรุป

“ความรักคืออะไร ใครตอบได้ช่วยตอบที รักจนหลังอาสน์ ดอกเบ๊ียบานเบอะ ผ่อนทั้งบ้านทั้งรถยนต์ กว่าจะได้แต่งงาน เหนียงแทบยานเนื้อแทบย่น เธอจึงเห็นใจ รักบริสุทธิ์ ให้บวชก่อนแล้วค่อยเบียด”

(จากเพลง รักทรหด ของวงคาราบาว)

มนุษย์ย่อมมีความรัก แต่หากมองในเชิงวิชาการและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น ความรักไม่ได้วางอยู่บนพื้นฐานของความรู้สึกโรแมนติกเพียงอย่างเดียวเสมอไป จากประวัติศาสตร์เรื่องความรักที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าความรักเกี่ยวพันกับบริบทหรือเงื่อนไขหลาย ๆ ด้าน แม้กระทั่งวัฒนธรรมรักเดียวใจเดียวซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของความรักแบบโรแมนติก ก็มีความเป็นการเมืองในตัวมันเอง เพราะวัฒนธรรมดังกล่าวยังคงอยู่ภายใต้การกำหนดโดยมีผู้ชายเป็นศูนย์กลางและยังคงเปิดช่องให้มีการรักษาวัฒนธรรมผัวเดียวหลายเมียเอาไว้ดังเช่นในสังคมไทย ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่าเมื่อมีขั้วเกี่ยวกับผู้ชายคบกับผู้หญิงมากกว่าหนึ่งคน สังคมส่วนหนึ่งจะมอง

ว่าเป็นเรื่องของเสน่ห์ส่วนบุคคลและความมีบารมี ยิ่งถ้าเป็นคนมีชื่อเสียง จะยิ่งเข้าข่ายในลักษณะนี้ แต่ถ้าเป็นผู้หญิงคบกับผู้ชายมากกว่าหนึ่งคนบ้าง สังคมเดียวกันนี้จะมองด้วยสายตาแปลกประหลาด และฝ่ายหญิงอาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่รู้จักพอ

ในท้ายที่สุดนี้ สิ่งที่บทความต้องการทิ้งไว้ให้ชนบชคิดต่อไปคือ แล้วในประวัติศาสตร์ความรักที่ผ่านมา รักแบบโรแมนติกเองมีการประกอบสร้างมาจากบริบทและกลไกใดบ้างที่นอกเหนือไปจากความรู้สึกถึงความสวยงามชวนฝัน ? เพราะอย่างน้อยรักแบบโรแมนติกนี้ส่วนหนึ่งก็อยู่ภายใต้การกำกับของทุน ความรักกลายเป็นเรื่องที่ต้องลงทุน จะออกแดดทั้งที่ เราอาจต้องเตรียมเงินไว้จำนวนหนึ่งเพื่อหาซื้อสินค้าที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาและถนอมความรักให้สูงงอม ดังนั้น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ จึงส่งผลให้คนยากจนตามชนบทมีความรักแบบโรแมนติกเทียบเท่ากับคนเมืองส่วนหนึ่งหรือไม่ ในเมื่อคนเมืองหลายคนมีกำลังทรัพย์ในการเลือกบริโภคสินค้าเพื่อความรัก (เช่น ช่อดอกไม้สายพันธุ์พิเศษ ดินเนอร์สุดหรูของภัตตาคารแพง หรือแหวนเพชรแวววาว ฯลฯ) มากกว่าผู้คนในชนบทเหล่านั้น ความสำคัญของประเด็นนี้ ควรได้รับการศึกษาในอนาคต เพื่อให้เราเข้าใจความรักในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อนอย่างรอบด้านต่อไป

ผู้เขียน

ธนวัฒน์ รุ่งเรืองต้นตีสุข นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

บรรณานุกรม

- Haigh, C. (1993). *English Reformations: Religion, Politics, and Society under the Tudors*. Clarendon Press.
- Lapanun, P. (2019). *Love, Money and Obligation: Transnational Marriage in a Northeastern Thai Village*. NUS Press.
- Loos, T. (2006). *Subject Siam: Family, Law, and Colonial Modernity in Thailand*. Silksworm Books.
- Ryang, S. (2006). *Love in Modern Japan: Its estrangement from self, sex and society*. Routledge.
- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2566). ศาสนาประจำชาติกับมเหสีหลายคนของกษัตริย์เฮนรีที่ 8 แห่งอังกฤษ. https://www.matichon.co.th/columnists/news_3824165
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2554). รักโรแมนติกในมุมมองสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. *วารสารสังคมศาสตร์*, 23 (1-2): 17-50.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2560). *เช็กส์ดีกดำบรรพ์ของบรรพชนไทย*. นาตาแฮก.

สุรเชษฐ์ สุลลากิจ (2561). *ผ้าเดี๋ยวเมียเดี๋ยว: อาณานิคมครอบครัวในสยาม*. มติชน.